

САВЕЛЬСЬ
Олег Миколайович

професор, доктор медичних наук,
вчений, відомий лікар-гігієніст, педагог

Основні дати життя та діяльності

12квітня

1928 р.

народився в с. Попасне Луганської області

1930 р.

сім'я переїжджає до м. Куп'янськ Харківської області

1954 р. закінчив санітарно-гігієнічний факультет Харківського державного медичного інституту

1954 р. за направленням працює головним лікарем районної санітарно-епідеміологічної станції у селищі Ольшанка Деркачівського р-ну Харківської області

1956 р. переведений у Нововодолазький район на посаду головного лікаря районної санепідемстанції

1957 р. вступив за конкурсом до аспірантури на кафедру загальної гігієни Харківського державного медичного інституту

1960-1965 рр. працював асистентом кафедри загальної гігієни ХДМІ

1963 р. захистив кандидатську дисертацію

1965-1970 рр. керівник відділу гігієни підлітків Харківського НДІ охорони здоров'я дітей та підлітків

1965-1990 рр. працював заступником голови Республіканської проблемної комісії «Гігієна дітей та підлітків», був головою наукових товариств гігієністів і санітарних лікарів, членом відділення Менделєєвського товариства, член Всесоюзної проблемної комісії «Наукові основи гігієни дітей та підлітків» Всесоюзного НДІ гігієни дітей та підлітків МОЗ СРСР

1970 р. був обраний за конкурсом завідувачем кафедри загальної гігієни Оренбурзького медичного інституту

1975 р. захистив докторську дисертацію

1980-1999 рр. працював завідувачем кафедри загальної гігієни Буковинської державної медичної академії

06.09.1999 р. професор О.М. Савельєв пішов із життя

Кроки поступу та наукова діяльність

О.М.Савельєв народився 12 квітня 1928 року в селищі Попасне Луганської області. В 1930 році батьки були переведені на роботу в місто Куп'янськ Харківської області, де пройшли дитячі та юнацькі роки Олега Миколайовича.

Майбутній професор Олежка
напередодні школи

Батько, Микола Петрович Савельєв – кандидат медичних наук, заслужений лікар УРСР, хірург-онколог, мати – Наталія Олександрівна – лікар, хірург.

Батько – Микола Петрович

Мати –Наталія Олександрівна

З перших днів Великої Вітчизняної війни батьки перебували в лавах Червоної Армії. Наприкінці 1942 року мати була демобілізована у зв'язку з хворобою і прикомандирована до Куп'янського райвійськкомату як лікар призовної комісії, а батько військовим хірургом пройшов всю війну, був учасником Сталінградської битви. «Хірургам Сталінградського фронту, які полягли в боях при захисті Сталінграду», присвячена його кандидатська дисертація «Проникаючі поранення черепа», виконана на основі проведення ним більш трьохсот операцій в умовах польового пересувного госпіталю під Сталінградом у період великомасштабних операцій з 1 лютого 1942 року по 1 лютого 1943 року при великому потоці поранених. Дисертація виконана під керівництвом головного хірурга Південного фронту, заслуженого діяча науки, професора Г.М.Гуревича, яка узагальнювала досвід проведення і післяопераційного лікування поранень черепа, була вкладом у розвиток військово-польової хірургії, внесла зміни у принципи лікування ран подібного роду, визначила терміни їх хірургічної обробки, вибір методів лікування на всіх етапах евакуації поранених. М.П. Савельєв мав бойові нагороди. Після війни працював головним лікарем і хірургом-онкологом Куп'янської районної лікарні.

***Микола Петрович Савельєв – заслужений лікар УРСР,
головний лікар онкодиспансеру м. Куп'янська (1976 р.)***

Олег Миколайович Савельєв закінчив санітарно-гігієнічний факультет Харківського медичного інституту в 1954 році і за направленням починав свою трудову діяльність головним лікарем районної санітарно-епідеміологічної станції у селищі Ольшанка Деркачівського району Харківської області.

У березні 1956 року Олег Миколайович був переведений у Нововодолазький район на посаду головного лікаря райсанепідстанції.

Головний лікар Нововодолазької санітарно-епідеміологічної станції з колегами (1956 р.)

У 1957 році за конкурсом поступає в аспірантуру при кафедрі загальної гігієни Харківського медичного інституту, а з 1960 по 1965 рр. працює асистентом цієї кафедри. Під керівництвом професора М.Л. Кошкіна кафедра працювала над проблемою біологічної дії різних ділянок складових сонячного спектру на мікроорганізми, найпростіших і вищі організми. Кандидатська дисертація О.М.Савельєва «Значення комплексної дії малих доз ультрафіолетового і інфрачервоного випромінювання при профілактиці рахіту», виконана на кафедрі і захищена у Харківському державному медичному інституті у 1963 році, висвітлила антирахітичну роль комплексного ультрафіолетового і інфрачервоного опромінення.

З березня 1965 по 1970 рр. О.М.Савельєв – керівник відділу гігієни підлітків Харківського науково-дослідного інституту охорони здоров'я дітей та підлітків.

*Науковий відділ Харківського науково-дослідного інституту охорони здоров'я дітей та підлітків
(керівник відділу О.М.Савельєв – другий зліва). 1968 р.*

З цього часу наукова діяльність Олега Миколайовича була присвячена проблемам охорони здоров'я підростаючого покоління. Наукові дослідження, що проводилися під його керівництвом лягли в основу докторської дисертації «Гігієнічні основи профілактики близорукості і сколіотичної осанки у підлітків шкільного віку», яка була захищена в 1975 році в 1-ому Московському медичному інституті ім. І.М. Сеченова.

Під керівництвом О.М.Савельєва три наукових співробітники очолюваного ним відділу захистили кандидатські дисертації: – Мельченко В.О. – «Гігієнічна оцінка режиму дня підлітків, які навчаються у професійно-технічному училищі за експериментальною програмою з додатковою загальноосвітньою підготовкою»; – Петрашко Є.А. – «Працездатність підлітків з хронічним тонзилітом, що навчаються у професійно-технічному училищі швейного профілю»; – Зайцева Л.О. – «Вплив умов виробничого навчання на стан артеріального тиску у підлітків будівельного і швейного профтехучилищ».

У 1970 році О.М.Савельєв за конкурсом був обраний завідуючим кафедри загальної гігієни Оренбурзького медичного інституту. Основні напрямки його дослідницької роботи в цей період пов'язані з вивченням умов праці робітників на Оренбурзькому газоконденсатному родовищі.

***Завідувач кафедри загальної гігієни
Оренбурзького медичного інституту***

Савельєв О.М. також проводить гігієнічні дослідження водопостачання Оренбурзької області, зокрема санітарного стану р. Урал, продовжує наукову роботу над проблемами охорони праці і здоров'я підлітків. Під його керівництвом асистентом Л.Л. Богомолвим була виконана кандидатська дисертація за темою: «Функціональний стан апарату акомодатції в учнів у зв'язку з світловим і ультрафіолетовим кліматом».

З 1980 року протягом майже 20 років О.М.Савельєв працював завідувачим кафедри загальної гігієни Буковинської державної медичної академії, де продовжував дослідження у галузі вікової гігієни, професійної орієнтації підлітків – учнів, що оволодівають професіями промислових підприємств легкої і електронної промисловості. На кафедрі під його керівництвом виконані і захищені дві кандидатські дисертації (асистенти Прунчак І.Ф., Фундюк Н.М.), одна підготовлена до захисту – (асистент Грачова Т.І.).

Кафедра загальної гігієни Чернівецького медичного інституту (1986 р.)

Професором О.М.Савельєвим опубліковано 200 наукових робіт. Основні напрямки наукових досліджень – виявлення закономірностей становлення і розвитку дитячого організму в різних вікових групах: дошкільники, діти шкільного віку та підлітки. Наукові дослідження були спрямовані на вивчення факторів зовнішнього середовища, умов навчання і трудової діяльності, розробку гігієнічних заходів на зміцнення і збереження здоров'я дітей і підлітків. О.М.Савельєвим вагомий внесок зроблений у гігієнічне обґрунтування профілактики найбільш розповсюджених захворювань і відхилень у стані здоров'я підлітків: хронічного тонзиліту, зниженої гостроти зору, сколіотичної осанки, рахіту.

Під керівництвом О.М.Савельєва розроблялись проблеми поліпшення гігієнічних умов зорової праці, вивчався вплив освітленості на зорову працездатність з метою визначення науково-допустимих параметрів світлового середовища і розробки раціональних систем освітлення, режиму зорової роботи учнів і підлітків. Об'ємне дослідження проведене з розробки гігієнічних основ профілактики короткозорості і сколіотичної осанки.

Вперше у гігієнічній практиці зроблений висновок про те, що в патогенезі цих відхилень у стані здоров'я головну роль відіграють загальне функціональне порушення організму дітей та підлітків і як специфічний їх показник – зменшення у крові неорганічного фосфору в результаті недостатнього ультрафіолетового опромінення. Це, в свою чергу, призводить до слабкості циліарного мускула ока і недостатній акомодатції. Визнання за цим фактором провідної ролі змінило підхід до санітарно-гігієнічних заходів, здійснюваних з метою попередження розвитку і прогресування міопії і сколіотичної осанки в учнів.

Детально були вивчені питання впливу на молодий організм ультрафіолетового і інфрачервоного опромінь як фактору підвищення резистентності організму, що мають виражений профілактичний ефект.

Обґрунтовано застосування оптимальних доз профілактичного ультрафіолетового опромінення з урахуванням відхилень у стані здоров'я дитячого організму, вікових, кліматичних і сезонних особливостей.

Важливим напрямком у дослідницькій роботі О.М.Савельєва стало обґрунтування гігієнічних вимог до організації навчання підлітків у закладах професійно-технічної освіти.

Вивчалися питання етіології, патогенезу, профілактики і функціональних відхилень у стані здоров'я працюючих підлітків. Аналізувався комплексний вплив навчально-виробничої діяльності, режиму дня і відпочинку на функціональний стан організму учнів профтехучилищ і їх працездатність.

Виявлені закономірності і особливості адаптаційного процесу підлітків, які освоюють різні виробничі професії, лягли в основу формування фізіологічно-гігієнічних принципів адаптації.

Виходячи з положення, що професійна придатність визначається відповідно до фізіологічних вимог організму, які пред'являються до професії, розроблялись психофізіологічні і гігієнічні основи профорієнтації і професійного відбору робітників (будівельників, токарів, професії легкої і електронної промисловості), профпридатності підлітків з відхиленнями стану здоров'я.

На основі цих досліджень разом з співробітниками Інституту гігієни дітей і підлітків МОЗ СРСР О.М.Савельєв брав участь у розробці медичних протипоказань до виробничого навчання і прийому в середні спеціальні навчальні заклади і ВУЗи.

Протягом 1975-1976 рр., в 1983 і 1993 р. проводились наукові дослідження фізичного розвитку учнів міста Чернівці. Динаміка змін фізичного розвитку учнів вивчалась з врахуванням впливу сучасних соціальних умов («Хімічна хвороба», наслідки аварії на ЧАЕС та ін.).

На основі одержаних даних були зроблені висновки про зниження темпів акселерації росту і розвитку учнів і прогнозовано посилення протилежної тенденції.

Розроблені оціночні таблиці індивідуальної характеристики фізичного розвитку дошкільників і учнів, які використовуються педіатрами і гігієністами Чернівецької області як методичні посібники під час масових оглядів дітей.

У 1983 році під керівництвом професора Савельєва О.М. розпочинається комплекс досліджень з первинної токсикологічної оцінки потенційно небезпечних хімічних речовин. На кафедрі впроваджуються методи визначення на експериментальних біологічних моделях в токсикологічному експерименті. ЛД 50, гострої та хронічної токсичності виробничих отрут при різних шляхах надходження.

Обговорення наукових проблем. Професор О.М. Савельєв та доцент Л.І. Власик – директор Чернівецького НДІ медико-екологічних проблем.

Згодом кафедра бере участь у створенні токсикологічної лабораторії при Чернівецькому державному медичному інституті та продовжує активно працювати за госпдоговірними темами над розробкою параметрів токсикометрії, токсикологічних паспортів, тимчасових гігієнічних нормативів.

Значне місце в науковій діяльності кафедри під керівництвом Олега Миколайовича займали дослідження в галузі гігієни харчування дітей та підлітків. Особливу увагу він звертав на неадекватність харчування дітей дошкільного віку на сучасному етапі. При дослідженні мінерального складу харчових раціонів в дитячих дошкільних установах м. Чернівці співробітниками кафедри було встановлено наявність вираженого мінерального дефіциту.

Професор Савельєв О.М. безпосередньо брав участь у розробці таблиць середнього вмісту кальцію, магнію, фосфору, заліза, міді у I і II блюдах та рекомендував їх для впровадження з метою оптимізації харчових раціонів та лікувальних дієт. Дослідження аспіранта Грачової Т.І під керівництвом Олега Миколайовича довели наявність негативного впливу на фізичний розвиток дітей дошкільного віку за умов зменшення в їх раціоні кількості тваринних білків. Причому, збільшення споживання рослинних білків за рахунок злакових, не компенсувало цих явищ.

У цей період Олег Миколайович займається оцінкою класу небезпечності кубових залишків виробництва акрилатів та можливості їх використання в народному господарстві. Він розробляє гігієнічні рекомендації щодо захисту здоров'я працюючих людей та навколишнього середовища.

Долучення до госпдоговірних тем дало можливість значно зміцнити матеріально-технічну базу кафедри, придбати сучасне обладнання, лабораторний посуд та реактиви для наукових досліджень.

За ініціативою професора Савельєва О.М. кафедра виконує цілу низку санітарно-гігієнічних досліджень умов праці та захворюваності робітників Чернівецького машинобудівного заводу. Проведені дослідження лягли в основу тривалого вивчення цього виробництва і завершилися ефективним впровадженням гігієнічних рекомендацій щодо покращання умов праці, зниження захворюваності, оздоровлення основних категорій працюючих.

Отримані закономірності дозволили професору Савельєву О.М. запропонувати методичний підхід щодо оцінки фізичного розвитку через адекватність харчування, який було реалізовано у вигляді методичних рекомендацій, схвалених Республіканською проблемною комісією з гігієни харчування.

Олег Миколайович Савельєв був учасником Міжнародних конгресів лікарів-гігієністів. Він представляв Радянський Союз на XI Міжнародному конгресі

профілактичної медицини і гігієни у Варні (Болгарія, 1966 р.); на V Міжнародному конгресі шкільної і університетської гігієни у Празі (Чехословаччина, 1977 р.); на IX Міжнародному симпозіумі шкільної і університетської гігієни і медицини в Москві (1976 р.). Був учасником практично всіх, починаючи з 1970 року, Всесоюзних з'їздів гігієністів і санітарних лікарів, різних симпозіумів, конференцій з питань гігієни.

У 1998 р. брав участь у роботі конференції Міжнародного інституту наук про життя у Європі (ILSI/EUROPE) в м. Києві.

*Серед делегатів XI Міжнародного конгресу
профілактичної медицини та гігієни (Болгарія, Варна, 1966 р.)*

*V-й Міжнародний конгрес шкільного навчання
та педагогічної діяльності (м. Севастополь, 1967 р.)*

Професором О.М.Савельєвим опубліковано біля 200 наукових робіт. Наукову діяльність він успішно поєднував із навчально-методичною роботою. Під його безпосереднім керівництвом і редакцією видано для студентів чимало навчальних посібників і методичних рекомендацій. Він розробляв питання оптимізації навчального процесу, інтеграції викладання НДРС, деонтології, програмованого контролю, виступав на цю тематику на всесоюзних і республіканських конференціях, нарадах з публікаціями з цих питань. Велику роботу О.М.Савельєв проводив з талановитою студентською молоддю, був організатором всеукраїнських олімпіад з загальної гігієни. Студенти Буковинської медичної академії постійно займали призові місця на цих престижних змаганнях.

Професор О.М. Савельєв з групою студентів

Олега Миколайовича Савельєва як людину вирізняла справжня інтелігентність. Всі, кого життя зводило з ним відзначали його надзвичайну порядність, душевність і щирість. Він був безкінечно уважним і тактовним у спілкуванні, щедро ділився своїми знаннями і досягненнями як з аспірантами, так і зі співробітниками кафедр та студентами. Боляче переживав свої та чужі прикрощі, чутливо реагував на будь-яку несправедливість. З ким би вона не траплялась.

Олег Миколайович був активним організатором дозвілля, любив працювати на дачі, гостинно проводив святкові дні в дружній компанії, яку своєю

добротою, товариськістю та дружелюбністю прикрашала його дружина Ганна Феодосіївна.

Він умів багато чого у житті. І за що б не брався, робив це з повною віддачею.

Захоплювався театром, рибною ловлею та мисливством, фотографією, не розлучаючись зі стареньким «Зенітом С», прекрасно водив автомобіль (стаж водія близько 50 років).

Був заядлим мисливцем і протоптав десятки кілометрів полями і перелісками Буковини.

Всеукраїнським товариством мисливців та рибалок О.М. Савельєву було присвоєно звання «Почесний мисливець України».

*З групою студентів на відпочинку у Карпатах.
Путила, вихід на полонину.*

Знав майже всі водойми в приміській зоні і близьких сільських районах. Любив свій сад. Захоплювався театром. Часто буваючи в Москві, Ленінграді, Києві, Харкові відвідував майже всі вистави провідних театрів країни.

Його оптимізм, невичерпний гумор і чарівна посмішка підтримували у житті багатьох, хто був знайомий з ним.

Наукова спадщина професора О.М. Савельєва

Дисертації, автореферати:

1. Савельєв О.Н. Значение комплексного действия малых доз ультрафиолетового и инфракрасного излучения при профилактике рахита: дис. ... кандидата медицинских наук: 14.00.07 / Савельев Олег Николаевич. – Харьков, 1963. – 140 с.
2. Савельев О.Н. Гигиенические основы профилактики близорукости и сколиотической осанки у учащихся и подростков: дис. ... доктора медицинских наук: 14.00.07 / Савельев Олег Николаевич – М., 1973. – 316 с.
3. Савельев О.Н. Значение комплексного действия малых доз ультрафиолетового и инфракрасного излучения при профилактике рахита: автореферат дис...на соискание ученой степени кандидата медицинских наук: 14.00.07 / О.Н. Савельев – Харьков, 1963. – 15 с.

4. Савельев О.Н. Гигиенические основы профилактики близорукости и сколиотической осанки у учащихся и подростков: автореферат дис... на соискание ученой степени доктора медицинских наук: 14.00.07 / О.Н. Савельев – М., 1976. – 35 с.

Монографії, підручники, довідники, навчальні посібники

1. Савельев О.Н. Загрязнение воздуха выбросами автотранспорта и меры профилактики. Памятка Оренбургского дома санитарного просвещения// О.Н.Савельев. – Оренбург, 1977. – 14 с.

2. Савельев О.Н. Перечень медицинских показаний для приема абитуриентов в высшие учебные заведения // О.Н.Савельев, А.Н. Малахова. – М.: Высшая школа, 1977. – 72 с.

3. Савельев О.Н. Санитарно-гигиенические мероприятия по профилактике близорукости у учащихся общеобразовательных школ //О.Н.Савельев, Л.Л. Богомолов. – Оренбург, 1977. – 14 с.

4. Савельев О.Н. Методические указания к практическим занятиям по оценке физического развития школьников //О.Н.Савельев, В.П. Проценко—Черновцы: Облполиграфиздат, 1981. – 12 с.

5. Памятка рабочего полиграфического производства /О.Н.Савельев, В.Н. Круцяк, С.Г. Федорук [и др.] – Черновцы: Облполиграфиздат, 1982.- 13с.

6. Оценка физического развития детей дошкольного возраста: методические указания для студентов педиатрического факультета// Савельев О.Н., Москалюк Л.И., Жуковский О.М [и др.] – Черновцы , 1983. -7 с.

7. Нароженко Л.А. Пристрій і засіб визначення гостроти зору: рацпропозиція. – Л.А. Нароженко, О.Н.Савельєв.- Чернівці, 1985, 14/87. – 2 с.

8. Савельев О.Н. Рекомендации по профилактике функциональных изменений зрительного анализатора у школьников// О.Н.Савельев. – Черновцы:Облздравотдел, 1989. – 3 с.

9. Савельев О.Н. Охрана зрения школьников: методические рекомендации // О.Н.Савельев, И.М. Костюченко. – Черновцы, Облтипографиздат, 1990. – 7 с.

10. Савельев О.М. Програма з загальної гігієни, екології людини, радіаційної та військової гігієни. Навчально-методичні матеріали//В.Г. Бардов, Е.Г. Гончарук, О.Н. Савельєв — К., 1994. – 58 с.

11. Методичні вказівки для самостійної підготовки до практичних занять з загальної гігієни (для студентів медичного факультету) /О.М.Савельєв, Л.І. Власик, НА. Малиця [та ін.] – Чернівці, 1996. – 46 с.

12. Якість харчування і фізичний розвиток дітей в дошкільних установах м.Чернівці: Звіт про НДР // О.М. Савельєв, О.М. Жуковський І.Ф. Прунчак [та ін.]. – Чернівці, ЧМІ, 1998. – 49 с.

13. Таблиці для оцінки фізичного розвитку дітей дошкільного віку. Методичні рекомендації//О.М.Савельєв, Л.І.Власик, О.М. Жуковський [та ін.]. – Чернівці: Прут, 1999. – 29 с.

14. Методичні вказівки до практичних занять з загальної гігієни / О.М. Савельєв, Л.І.Власик, О.М.Жуковський [та ін.]. – Чернівці, 1999. – 97 с.

Основні наукові статті

1. Савельєв О.Н. Модифицированная методика определения активности щелочной фосфатазы плазмы крови /О.Н.Савельєв //Программа и доклады 3-й научной конференции по разработке и внедрению новых методов исследования.- Харьков: ХМИ, 1961.- С. 20-21.

2. Савельєв О.Н. Значение инфракрасного излучения при ультра-фиолетовой профилактике рахита / О.Н.Савельєв// Харьковский медицинский институт: труды – 1961. – Вып. 50. – С. 315-327.

3. Савельєв О.Н. Действие комплексного ультрафиолетового и инфракрасного облучения на обызвествление костей экспериментальных животных / О.Н.Савельєв //Ортопедия, травматология и протезирование. – 1962. – № 7. – С. 13-17.

4. Савельєв О.Н. Действие разных доз ультрафиолетовой радиации в сочетании с инфракрасным облучением, при профилактике рахита / О.Н.Савельєв // Харьковский медицинский институт: труды – 1961. – Вып. 59. -С. 97-103.

5. Савельєв О.Н. Значение коротковолновых ультрафиолетовых и инфракрасных лучей при профилактике рахита/ О.Н.Савельєв // Всесоюзное совещание по биологическому действию ультрафиолетового излучения: тезисы докладов. – Вильнюс, 1964. – С.77-79.

6. Савельєв О.Н. Действие инфракрасных лучей при ультрафиолетовой профилактике рахита/ О.Н.Савельєв //Материалы научных заседаний ХМО. – К.: Здоров'я, 1965. – С. 766-767.

7. Савельєв О.Н. Значение коротковолновых ультрафиолетовых лучей в профилактике рахита / О.Н.Савельєв //Ультрафиолетовое излучение – М.: Медицина, 1966. – С. 233-237.

8. Савельєв О.Н. Гигиеническая оценка влияния основных условий жизни, учебы и производственной подготовки на состояние здоровья подростков: отчет о НИР

/ О.Н.Савельев, Э.А. Петрашко, Л. А. // Харьковский НИИ охраны здоровья детей и подростков: труды. – 1966. – Т. 1. – 75 с.

9. Савельев О.Н. Гигиеническая характеристика парт и рассаживания учащихся в некоторых школах Киевского района г. Харькова / О.Н.Савельев, Л.А. Труш // Актуальные вопросы гигиены детей и подростков – Харьков, 1966. – С. 56-58.

10. Савельев О.Н. Рецензия на монографию “Гигиена труда подростков” (Под ред. И.А. Арнольди) / О.Н. Савельев, З.Д. Горкин // Гигиена и санитария. – 1967. – № 3. – С. 148-149.

11. Савельев О.Н. Применение карт с краевой перфорацией при обработке материалов социально-гигиенических исследований / О.Н.Савельев // II-е Всесоюзное совещание по кодированию и эффективности применения ручных перфокарт: материалы. – Таллин, 1967. – С. 11.

12. Савельев О.Н. Гигиеническая оценка режима дня подростков, обучающихся в массовых школах и ГПТУ г. Харькова / О.Н.Савельев, Э.А., Петрашко, Л.А. Труш // Актуальные вопросы охраны здоровья детей и подростков. – К.: Здоров'я, 1967. – С. 111-112.

13. Савельев О.Н. Значение организации режима дня школьников для профилактики близорукости и сколиоза / О.Н.Савельев // Психогігієнічні та фізіологічні основи навчальної та педагогічної праці: матеріали II-го симпозіуму (26-29 вересня 1967 р.) – Севастополь, 1967. – С. 28-32.

14. Савельев О.М., Міжнародний конгрес шкільної та університетської гігієни та медицини / О.Н.Савельєв, Р.В. Медяник // Педіатрія, акушерство та гінекологія. – 1968. – № 3. – С. 51.

15. Гигиенические условия обучения в общеобразовательной школе и частота нарушений осанки и зрения у школьников / Савельев О.Н. [и др.] // II-й съезда гигиенистов и санитарных врачей Азербайджанской ССР: материалы. – Баку, 1968. – С. 210-212.

16. Савельев О.Н. Значение времени пребывания на открытом воздухе в режиме дня при профилактике УФ недостаточности / О.Н.Савельев, И.Д. Бакшеев // Всесоюзное совещание по биологическому действию ультрафиолетового излучения, (г. Сочи, 1-5 октября 1968 г.) – М.: Наука, 1968. – С. 99-100.

17. Савельев О.П. К вопросу о нормировании времени пребывания на открытом воздухе в режиме дня школьников / О.Н.Савельев, В.А. Мельченко, И.И. Левчина // Всесоюзная научная конференция по гигиене обучения и воспитания института гигиены детей и подростков МЗ СССР, (17-18 октября 1968 года): материалы – М., 1968. – С. 95-97.

18. Савельев О.Н. Влияние режима дня на содержание неорганического фосфора в крови у подростков / О.Н.Савельев, Е.С. Гринченко // Сборник аннотаций НИР

- по гигиене детей и подростков (за 1965 – 1966 г.г.). – М.: Из-во института гигиены детей и подростков МЗ СССР. – 1968. – С. 33-34.
19. Савельев О.Н., По поводу статьи С.И.Громбаха “К дискуссии об оценке физического развития детей и подростков / О.Н.Савельев, Т.Г. Курбанов, Р.П. Юмашева //Гигиена и санитария. – 1968. – № 2. – С.80-81.
20. Савельев О.Н. Профилактика ультрафиолетовой недостаточности у подростков / О.Н.Савельев //Врачебное дело – 1968.- № 11 – С.61.
21. Влияние режима дня на содержание неорганического фосфора в крови учащихся подростков и распространенность среди них сколиоза и близорукости /О.Н. Савельев [и др.] //Труды Харьковского медицинского института. – Харьков, 1968. – С. 129-132.
22. Гигиеническая оценка Донецкой экспериментальной школы: Отчет о НИР /О.Н.Савельев [и др.]// Труды Харьковского медицинского института. – Харьков, – 1968. – С. 55-58.
23. Савельев О.Н. Научно-практическая конференция по вопросам охраны здоровья детей и подростков в Харькове /О.Н.Савельев, А.А. Сычев, В.Н. Сергета //Гигиена и санитария. – 1969. – № 2. – С. 117-118.
24. Савельев О.Н. Значение двигательной активности в сочетании с пребыванием на открытом воздухе для учащихся подростков / О.Н.Савельев //Физиологическая характеристика умственного и творческого труда: материалы симпозиума Ин-та гигиены труда и профзаболеваний АМН СССР и Киевского ин-та труда и профзаболеваний Минздрава УССР. – М., 1969. – С. 113-114.
25. Савельев О.Н. О режиме дня в специализированных учреждениях санаторного типа для подростков со сколиозом /О.Н.Савельев//Всесоюзная научно-практическая конференция по санаторно-курортному лечению подростков, (г. Одесса, ноябрь). – М., 1969. – С. 117-118.
26. Оценка гигиенических условий общеобразовательных школ и влияние их на некоторые показатели состояния здоровья / О.Н. Савельев, Р.П. Юмашева, А.А. Беседина [и др.] //Охрана здоровья детей и подростков: республиканский межведомственный сборник. – К.: Здоров’я, 1970. – Вып.1. – С. 7-11.
27. Савельев О.Н. Влияние условий обучения на развитие близорукости у учащихся общеобразовательных школ /О.Н.Савельев, В.В. Коваленко // Охрана здоровья детей и подростков: республиканский межведомственный сборник. – К.: Здоров’я, 1970. – Вып.1. – С. 30-33.
28. Савельев О.Н., Влияние факторов внешней среды и образа жизни на развитие кариеса у подростков г. Харькова/ О.Н. Савельев, И.И. Левчина //Научные основы гигиены труда и ликвидации инфекционных болезней. Гигиеническое

значение факторов внешней среды малой интенсивности. – Харьков, 1970. – С. 126-130.

29. Савельев О.Н. К вопросу о патогенезе близорукости в подростковом возрасте / О.Н.Савельев //Труды Харьковского медицинского института. — Харьков, 1970. – С. 143-146.

30. Савельев О.Н. Гигиеническая оценка режима дня учащихся подростков в состоянии здоровья в зимний период//Охрана детей и подростков: республиканский межведомственный сборник. – К.: Здоров'я, 1970. – Вып. 2. – С. 39-42.

31. Савельев О.Н. О естественном освещении классных комнат / О.Н.Савельев, А.А. Беседина, В.А. Ротт, Р.П. Юмашева //Гигиена и санитария. – 1970. – № 9. – С. 110-111.

32. Савельев О.Н. Обоснование применения природной и искусственной ультрафиолетовой радиации при лечении искривлений позвоночника у подростков /О.Н.Савельев //Научно-методические основы определения показаний для санаторно-курортного лечения подростков: материалы Всесоюзного совещания. – Харьков, 1970. – С. 91-93.

33. Охрана зрения у детей как гигиеническая проблема /А.А. Сычев, О.Н.Савельев, Т.А. Морозова [и др.] //VIII-ой Украинский съезд гигиенистов и санитарных врачей, (8-9 декабря 1970 г.): тезисы. – К.: 1970. – С. 316-320.

34. Савельев О.Н. Влияние умственной нагрузки и режима дня на содержание неорганического фосфора крови у учащихся подростков/ О.Н.Савельев //Вопросы гигиены труда, профессиональной патологии и промышленной токсикологии: сборник трудов Тбилисского института гигиены и профзаболеваний. – Тбилиси, 1970. – Т.ХII. – С. 316-320.

35. Гигиеническая оценка условий обучения в общеобразовательных школах и влияние их на некоторые показатели состояния здоровья учащихся / О.Н. Савельев, Р.П. Юмашева, З.Г. Королева [и др.] //Сборник аннотаций научно-исследовательских работ по гигиене детей и подростков (за 1967-1968 гг.). — М.: Издательство института гигиены детей и подростков МЗ СССР. – С. 134-136.

36. Гигиеническая оценка Донецкой экспериментальной школы /О.Н. Савельев, А.А. Беседина, В.А. Ротт, Р.П. Юмашева [и др.] // Сборник аннотаций научно-исследовательских работ по гигиене детей и подростков (за 1967-1968 гг.). — М.: Издательство института гигиены детей и подростков МЗ СССР. – С. 107-109.

37. Савельев О.Н. К вопросу о патогенезе близорукости в подростковом возрасте / О.Н.Савельев, Т.А. Морозова //Сборник работ клиники глазных болезней Харьковского мед. института. – Харьков, 1970. – С. 61-63.

38. Савельев О.Н. О роли недостатков в организации режима дня в патогенезе близорукости у школьников /О.Н.Савельев //Вестник офтальмологии. -1971. – № 3. – С. 49-51.

39. Савельев О.Н. Влияние режима дня на развитие сколиотической осанки у учащихся подростков / О.Н.Савельев // Охрана здоровья детей и подростков: республиканский межведомственный сборник. – К.: Здоров'я, 1970. – Вып. III. – С. 16-18.
40. Савельев О.Н. Гигиеническая оценка деревометаллических парт РТУ-147-65 /О.Н.Савельев, Е.А. Холод //Гигиена и санитария. – 1971. – № 5. – С. 16-18.
41. Савельев О.Н. Состояние сердечно-сосудистой системы у подростков при различных условиях производственного обучения в ГПТУ/ О.Н. Савельев, Э.А. Петрашко, Л.А. Труш //Экспериментальная и возрастная кардиология: сборник. – Владимир, 1971. – Часть II. – С. 175-177.
42. Савельев О.Н. Интегративное сквозное преподавание профилактики и гигиены в медицинском ВУЗе / О.Н.Савельев, Л.В. Невский // Вопросы оптимизации учебного и воспитательного процесса: сборник. – Оренбург, 1971. – С. 3.
43. Савельев О.Н. К вопросу об интеграции преподавания гигиены на лечебном факультете / О.Н.Савельев // Учебно-методическая конференция заведующих кафедрами санитарно-гигиенических дисциплин медицинских институтов РСФСР: тезисы докладов. – Омск, 1971. – С. 107-108.
44. Савельев О.Н. Гигиеническое обоснование режима отдыха у подростков при работе со статическим компонентом / О.Н.Савельев //Современный научно-технический прогресс и задачи гигиены труда подростков: материалы Всесоюзной научной конференции. – М., 1972. – С. 89-91.
45. Савельев О.Н. Санитарная характеристика бассейна р. Урал /О.Н. Савельев, П.И. Бегишев, К.А. Коровина // Задачи и перспективы экономики культуры Оренбургской области: материалы научной конференции Уральского научного центра академии наук СССР . – Оренбург, 1974. – С. 22-24.
46. Савельев О.Н. К вопросу о роли ультрафиолетовой недостаточности в патогенезе близорукости и сколиотической осанки /О.Н.Савельев//Материалы X-го Всесоюзного совещания по биологическому действию ультрафиолетового излучения. —М., 1973. – С. 148-149.
47. Савельев О.Н. Исследование влияния сточных вод на санитарное состояние р. Урал/ О.Н.Савельев, П.И. Бегишев // Вопросы краевой патологии и здравоохранения Оренбургской области . – Оренбург, 1974. – С. 7-8.
48. Проблемы использования городских сточных вод в промышленности Оренбургской области / О.Н. Савельев, Л.Е. Олифсон, А.В. Бухарин [и др.]/Вопросы краевой патологии и здравоохранения Оренбургской области. – Оренбург, 1974. – С. 6-7.
49. Савельев О.Н. К вопросу самоочищения р. Урал / О.Н. Савельев, Л.Е. Олифсон, П.И. Бегишев //Гидрохимия Урала: сборник. – Свердловск, 1974. – № 4. – С. 17-20.
50. Савельев О.Н. Преподавание вопросов профилактики с позиций советской медицинской деонтологии /О.Н. Савельев // Деонтологическое воспитание и профессиональная ориентация студентов в медицинском институте: тезисы докладов научно-методической конференции. – Оренбург, 1974. – С. 16-17.
51. Савельев О.Н. Пути решения проблемы питьевого водоснабжения сел восточных и южных районов Оренбургской области /О.Н. Савельев, К.А. Коровина, С.З. Симановская //Питьевые, минеральные и сточные воды Оренбургской области: сборник. – Оренбург, 1976. – С. 32-33.
52. Савлеев О.Н. Динамика санитарного состояния реки Урал /О.Н. Савельев, П.И. Бегишев //Питьевые, минеральные и сточные воды Оренбургской области: сборник. – Оренбург, 1976. – С. 127-128.

53. Савельев О.Н. Элементы учебно-исследовательской работы студентов в преподавании гигиены детей и подростков на педиатрическом факультете /О.Н. Савельев //Пути совершенствования преподавания гигиены детей и подростков: сборник. – М., 1976. – С. 57-58.
54. Савельев О.Н. Профилактика близорукости и нарушений осанки подростков в современных условиях обучения /О.Н. Савельев// IX-й Международный симпозиум школьной и университетской гигиены и медицины, (7-9 декабря 1976): материалы. – М., 1976. – С. 42-44.
55. Савельев О.Н. Санитарно-гигиеническая характеристика р. Урал / О.Н. Савельев, П.И. Бегишев //Гигиена и санитария. – 1977. – № 5. – С. 108-110.
56. Савельев О.Н., Перспективы водоснабжения сел. Оренбургской области / О.Н. Савельев, К.А. Коровина, С.З. Симановская //Гигиена и санитария.- 1977. – № 7. -С. 102-104.
57. Савельев О.Н. Гигиенические требования к учебному процессу в школах с позиций профилактики близорукости /О.Н. Савельев //Актуальные вопросы гигиены и воспитания школьников: сборник. – М.,1977. – С. 16-17.
58. Савельев О.Н. Проблемы профессиональной патологии в нефтяной и газовой промышленности /О.Н. Савельев, Л.П. Партенко, Г.Н. Филиппова// Проблемы профпатологии в нефтяной и газовой промышленности: сборник. — Свердловск, 1977. – С.26-27.
59. Савельев О.Н. Профилактика поражения зерна токсигенными грибами в Оренбургской области /О.Н. Савельев, К.А. Коровина// Актуальные проблемы окружающей среды: — Ростов-на-Дону, 1977. – Т.43. – С.31.
60. Савельев О.Н. Состояние обмена фосфора у подростков со сколиотической осанкой /О.Н. Савельев//Гигиена и санитария. – 1978. – № 6. – С. 49-52.
61. Савельев О.Н. Влияние особенностей режима дня на выносливость при статической мышечной работе/О.Н. Савельев //Новые исследования по возрастной физиологии: сборник. – М., 1978. – С. 119-122.
62. Савельев О.Н. Опыт применения программированного контроля на кафедре общей гигиены /О.Н. Савельев, В.Н. Васильков, Л.Л. Богомолов [и др.] // Учебный контроль и повышение эффективности преподавания: материалы научно-методической конференции. – Оренбург, 1979. – С. 19-20.
63. Савельев О.Н. Обоснование уровней освещенности для школьников с пониженной остротой зрения /О.Н. Савельев, В.Н. Васильков, Р.П. Гармида [и др.] //Гигиена и санитария. – 1981. – № 9. – С. 71-73.
64. Савельев О.Н. Состояние аккомодации у инженерно-технических работников проектного института /О.Н. Савельев, И.В. Гуськова, Л.Н. Лебедева [и др.] //Офтальмологический журнал. -1981. – № 6. – С. 351-353.
65. Савельев О.Н. Функциональное состояние сердечно-сосудистой и вегетативной нервной системы у работающих на УКПГ /О.Н. Савельев, Л.П. Партенко //Ученые-производству: тезисы докладов научно-практической конференции. – Оренбург, 1980. – С. 35-37.
66. Савельев О.Н. Состояние работоспособности у рабочих Оренбургского газоперерабатывающего завода /О.Н. Савельев, Л.П. Партенко, Г.Н. Филиппова [и др.] //Ученые — производству: тезисы докладов научно-практической конференции. – Оренбург, 1980. – С. 39-41.
67. Савельев О.Н. Воздействие компонентов природного газа Оренбургского месторождения на некоторые органы и ткани животных в условиях эксперимента /О.Н. Савельев, В.А.

Яглинский, Г.Н. Филиппова//Ученые — производству: тезисы докладов научно-практической конференции. — Оренбург, 1980. — С. 123-125.

68. Савельев О.Н. Динамика состояния здоровья детей дошкольного возраста / О.Н. Савельев, И.Н. Смолинская, Н.А. Малица [и др.] //X-й съезд гигиенистов УССР: тезисы. — К., 1981. — С. 243-245.

69. Савельев О.Н. Перспективы обучения студентов по программе гигиены на лечебном факультете / О.Н. Савельев //Гигиена и санитария. — 1981. — № 2.- С.81-82.

70. Савельев О.Н., Структурные изменения и функциональные изменения у животных при воздействии природного газа, содержащего сероводород / О.Н. Савельев, Л.Л. Богомолов, Г.Н. Партенко // Структурные и функциональные изменения в клетках, и тканях, производных мезенхимы при портальном развитии и в условиях действия неблагоприятных факторов: сборник. — К.: Наукова думка, 1982. — Част. II. — С. 46-48.

71. Физическое развитие дошкольников г. Черновцы /О.Н. Савельев, Л.И. Москалюк, О.М. Жуковский [и др.]// Охрана здоровья детей и подростков: республиканский межведомственный сборник. — К., 1983. — Вып. 2. — С. 19-21.

72. Савельев О.Н. Минеральный состав пищевых рационов для детей дошкольных учреждений и школ-интернатов г. Черновцы / О.Н. Савельев, Л.И. Москалюк // Рациональное питание: сборник. — К.: Здоров'я. — 1983. — Вып. 18. -С. 85-87.

73. Савельев О.Н. Влияние ультрафиолетового облучения на регенерацию костной ткани при переломах в эксперименте / О.Н. Савельев, В.В. Зажаева// Материалы научной конференции морфологов Сибири. — 1983. — С. 26.

74. Савельев О.Н. Показатели работоспособности у учащихся ПТУ текстильного профиля в зависимости от остроты зрения / О.Н. Савельев, И.Ф. Прунчак //Гигиена и санитария. — 1983. — № 1. — С. 92-93.

75. Савельев О.Н. Рецензия на учебник: Петровский Н.С., Ванханен В.Д. «Гигиена питания» / О.Н. Савельев //Гигиена и санитария. — 1984. — № 1. — С.94.

76. Савельев О.Н. Физиолого-гигиеническое обоснование критериев профессиональной пригодности подростков с пониженной остротой зрения вблизи к освоению некоторых специальностей /О.Н. Савельев, И.Ф. Прунчак Н.Н. Фундюк //Гигиенические аспекты охраны здоровья детей и подростков: тезисы докладов Всесоюзной научной конференции — М.: Ин-т гигиены детей и подростков МЗ СССР. — 1984. — С. 50-52.

77. Савельев О.Н. Кистевой динамограф / О.Н. Савельев //Новые технические решения: сборник. — Оренбург, 1983. — С. 6.

78. Савельев О.Н. Прибор для исследования на остроту зрения /О.Н. Савельев, В.Г. Дерябин, В.А. Мягков, И.П. Бурденюк [и др.] // Новые технические решения: сборник. — Оренбург, 1983. — С. 8.

79. Савельев О.Н. Минеральный и витаминный состав пищевых рационов в сельских школах-интернатах Черновицкой области/ О.Н. Савельев, Л.И. Москалюк, О.М. Жуковский//Продовольственная программа СССР и комплексные проблемы гигиены села: сборник. — К., 1984. — С. 16-17.

80. Савельев О.Н. Действие общего ультрафиолетового облучения при костных переломах /О.Н. Савельев, В.В. Зажаева, И.В. Волощук [и др.] //Вопросы морфологии центральной нервной системы: сборник. — К., 1984. — С. 113-114.

81. Савельев О.Н. Физиолого-гигиеническое обоснование профессиональной пригодности подростков с пониженной остротой зрения вблизи к освоению некоторых специальностей

- /О.Н. Савельев, И.Ф. Прунчак, Н.Н. Фундюр //Гигиенические аспекты охраны здоровья детей и подростков: тезисы Всесоюзной научной конференции. – М., 1984. – С. 50-52.
82. Савельев О.Н. Аппарат для оксигенации и нагнетания трансфузионных сред /О.Н. Савельев//Анестезиология и реаниматология. – 1984. – № 3. – С. 46-48.
83. Савельев О.Н. Анализ на ЭВМ заболеваемости с временной утратой трудоспособности с учетом условий труда /О.Н. Савельев, Н.А. Малица, И.П. Бурденюк [и др.]//Актуальные проблемы профилактики травматизма при дорожно-транспортных происшествиях: тезисы Всесоюзной научно-практической конференции. – Горький, 1984. – С. 193-194.
84. Савельев О.Н. Москалюк Л.И., Малица Н.А. и др. Содержание минеральных веществ в готовых блюдах пищевого рациона учащихся школ-интернатов г. Черновцы/Сб.: Рациональное питание. – Киев, 1985. – Вып.20. -С.35-38.
85. Изучение заболеваемости с временной утратой трудоспособности рабочих предприятий машиностроительного профиля с применением ЭВМ /О.Н. Савельев, Н.А. Малица, И.П. Бурденюк [и др.] // Социально-гигиенические проблемы здоровья рабочих: тезисы Всесоюзной научно-практической конференции. — Новокузнецк, 1985. – С. 206-207.
86. Савельев О.Н. Гигиеническое обоснование условий освещенности для студентов с пониженной остротой зрения / О.Н. Савельев, В.Н. Васильков, Л.А. Партенко //Гигиена и санитария. — 1986. – № 9. – С. 85-86.
87. Минеральный состав продуктовых наборов для детских учреждений /О.Н. Савельев, Н.А. Малица, И.Ф. Прунчак [и др.] // Рациональное питание: сборник. – К.: Здоров'я, 1987. – вып.22. – С. 20-23.
88. Савельев О.Н. Токсичность клея АП 14-Л, лакрилена 1003, акрилата 45 кг; акрилата 85 кг /О.Н.Савельев, Ю.Я.Войтив, В.В. Зажаева //Гигиена и санитария. – 1987. – № 9. – С. 92.
89. Характеристика остроты зрения учащихся пятых классов общеобразовательных школ / О.Н. Савельев, Н.А. Малица, И.Ф. Прунчак [и др.] //Актуальные вопросы офтальмологии: сборник. – Харьков, 1987. – С. 47-48.
90. Савельев О.Н. Гигиенические аспекты профилактики внутрибольничных инфекций / О.Н. Савельев, Н.А. Малица //Медицинская сестра. – 1988. – № 3. – С. 11-14.
91. Савельев О.Н. Показатели зрительной работоспособности и профессиональной пригодности подростков к освоению некоторых специальностей электронной промышленности / О.Н. Савельев, Н.Н. Фундюр //Гигиена и санитария. – 1988. – № 5. – С. 29.
92. Савельев О.Н. Гигиеническая оценка режима дня школьников / О.Н. Савельев, Н.А. Малица //Фельдшер и акушерка. – 1988. – № 1. – С. 15-17.
93. Савельев О.Н. Гигиеническое обоснование уровня освещенности лиц пожилого возраста О.Н. Савельев //Тезисы и рефераты докладов. – К., 1988. – С. 29.
94. Савельев О.Н. Субъективная оценка громкости воспроизведения музыки / О.Н. Савельев, М.В. Руснак //Гигиена и санитария. – 1989. – № 4. – С. 92-93.
95. Савельев О.Н. Распространенность пониженной остроты зрения (вдаль и вблизи) среди учащихся 5-8 классов общеобразовательных школ г. Черновцы / О.Н. Савельев //Офтальмологический журнал. — 1989. – № 4. – С. 127-129.
96. Савельев О.Н. Влияние условий освещенности при зрительной работе на развитие нарушений функции зрения у школьников / О.Н. Савельев, А.А. Балтенков, Н.С. Яцкова //Гигиена и санитария. – 1989. – № 11. – С. 89-90.
97. Савельев О.Н. Минеральный состав пищевых рационов в дошкольных учреждениях / О.Н. Савельев, О.М Жуковский //Вопросы питания. – 1990. – № 5. – С. 61-62.

98. Савельєв О.Н. Совершенствование методов охраны зрения подростков/О.Н. Савельєв, О.М. Жуковский // Современные проблемы гигиены, экологии и охраны здоровья: сборник. – К.: Здоров'я, 1991. – С. 31-32.
99. Обоснование сроков проведения профориентации школьников с учетом функции зрения /О.Н. Савельєв, Н.Н. Астанова, Н.А. Малица [и др.]//Современные проблемы гигиены, экологии и охраны здоровья: сборник. – К.: Здоров'я, 1991. – С. 34-36.
100. Савельєв О.Н. Вопросы врачебно-профессиональной консультации школьников при выборе профессии швеи-мотористки с учетом функционального состояния зрительного анализатора /О.Н. Савельєв, И.Ф. Прунчак//Медицинские и психологические аспекты профориентации школьников: материалы Всесоюзной конференции. – М., 1991. – С. 189-191.
101. Савельєв О.Н. Профориентация школьников к освоению профессий электронной промышленности с учетом состояния функции зрения. /О.Н. Савельєв, Н.С. Фундюк//Медицинские и психологические аспекты профориентации школьников: материалы Всесоюзной конференции. – М., 1991. – С. 191-193.
102. Савельєв О.Н. Условия труда, состояния здоровья работников АСУ /О.Н. Савельєв, И.Ф. Прунчак, О.М. Жуковский //Гигиена физических факторов производственной среды: материалы симпозиума. – К., 1993. – С. 16.
103. Савельєв О.И. Профилактика нарушений зрения у школьников /О.Н. Савельєв, Н.А. Малица //Медицинская помощь. – 1993. – № 1. – С. 3.
104. Савельєв О.Н. Условия труда и состояние здоровья разработчиков АСУ/ О.Н. Савельєв, Н.А. Малица //Медицинская помощь. – 1993. – № 1. – С. 23-26.
105. Савельєв О.Н. Условия труда и некоторые показатели состояния здоровья программистов – разработчиков АСУ/О.Н. Савельєв, И.Ф. Прунчак [и др.] //Врачебное дело. – 1993. – № 8. – С. 86-87.
106. Савельєв О.М. Оптимізація викладання питань екології/ О.М. Савельєв //Шляхи оптимізації навчально-методичної роботи: матеріали ювілейної навчально-методичної конференції. – Чернівці, 1994. – Вип. 1. – С. 31-32.
107. Ультрафіолетова недостатність і вміст неорганічного фосфору у хворих з переломами кісток /О.М. Савельєв, Н.А. Малица, І.Ф. Прунчак [та ін.] //Медико-екологічні проблеми здоров'я в Україні: матеріали Міжнародного симпозіуму (м.Чернівці, 14-15 вересня, 1994 р). – Чернівці, 1994. – С. 53.
108. Савельєв О.М. Санітарно-гігієнічна характеристика побутових умов чернівецьких дітей, котрі перехворіли на алопецію /О.М. Савельєв, І.Ф. Прунчак //Медико-екологічні проблеми здоров'я в Україні, (м. Чернівці, 14-15 вересня, 1994 р.): матеріали Міжнародного симпозіуму. – Чернівці, 1994. – С. 94.
109. Обґрунтування термінів проведення профорієнтації школярів з урахуванням функції зору /О.М. Савельєв, О.М. Жуковський, І.Ф. Прунчак [та ін.] // Медико-екологічні проблеми здоров'я в Україні, (м. Чернівці, 14-15 вересня 1994 р.): матеріали Міжнародного симпозіуму. – Чернівці, 1994. – С. 96.
110. Савельєв О.М. Залежність перебігу зрощення переломів від порушення фосфорно-кальцієвого обміну, зумовленого ультра-фіолетовою недостатністю /О.М. Савельєв //Вчені Буковини – народній охороні здоров'я: збірник. – Чернівці, 1994. – С. 212-213.
111. Савельєв О.М. Застосування ультрафіолетового опромінювання у комплексному лікуванні переломів у осіб похилого і старечого віку / О.М. Савельєв //Остеопороз: епідеміологія, клініка, діагностика, лікування та профілактика: збірник матеріалів І-ї Української науково-практичної конференції. – К., 1995. – С. 58-59.

112. Характеристика стану фосфорно-кальцієвого обміну у хворих похилого віку з переломами кісток /О.М. Савельєв, І.Ф. Прунчак, Н.А. Малиця // Остеопороз: епідеміологія, клініка, діагностика, лікування та профілактика: збірник матеріалів І-ї Української науково-практичної конференції. – К., 1995. – С. 68-69.
113. Савельєв О.М. Застосування ультра-фіолетового опромінювання у комплексному лікуванні переломів у осіб похилого і старечого віку / О.М. Савельєв, М.В. Гасько, Г.Е. Дудко // Остеопороз: епідеміологія, клініка, діагностика, лікування та профілактика: збірник матеріалів І-ї Української науково-практичної конференції. – К., 1995. – С. 70-72.
114. Савельєв О.М. Фізичний розвиток школярів м. Чернівці/О.М. Савельєв, Л.І. Власик, М.П. Єремійко, В.Е. Кардаш //Пріоритетні проблеми гігієнічної науки, медичної екології, санітарної практики та охорони здоров'я: тези доповідей XIII з'їзду гігієністів України. — К., 1995. – Ч. I. – С. 148.
115. Характеристика харчування в дитячих дошкільних установах м. Чернівці / О.М. Савельєв Н.М. Фундюр Т.І. Грачова [та ін.]// Гігієнічні проблеми охорони здоров'я населення: збірник.. – Дніпропетровськ, 1995. – С. 260-261.
116. Савельєв О.М. Керівництво та контроль засвоєння студентами практичних навичок з загальної гігієни /О.М. Савельєв //Шляхи оптимізації навчально-методичної роботи: матеріали навчально-методичної конференції. – Чернівці, 1996. – Вип. 2. – С. 33-34.
117. Савельєв О.М. Динаміка антропометричних показників дитячої популяції м. Чернівці / О.М. Савельєв, Л.І. Власик //Демографічна ситуація в Карпатському регіоні: Реальність, проблеми, прогнози на ХХ ст.: тези Міжнародної науково-практичної конференції. – Чернівці-К., 1996. – С. 289-291.
118. Савельєв О.М. Керівництво та контроль засвоєння студентами практичних навичок з загальної гігієни / О.М. Савельєв //Шляхи оптимізації навчально-методичної роботи: матеріали навчально-методичної конференції. – Чернівці, 1996. – Вип. 2. – С. 33-34.
119. Характеристика гігієнічних умов в дошкільних дитячих установах м. Чернівці /О.М. Савельєв, О.М. Жуковський, Н.А. Малиця [та ін.] //Гігієнічні проблеми охорони здоров'я населення: збірник. – Дніпропетровськ, 1997. – С. 257-259.
120. Стан здоров'я і розповсюдженість хронічної патології та функціональних відхилень серед учнівської молоді м. Чернівці. /О.М. Савельєв, І.Ф. Прунчак, Г.І. Грачова [та ін.]//Актуальні проблеми охорони здоров'я дітей шкільного віку і підлітків: матеріали науково-практичної конференції. – Харків, 1997. – С.48-49.
121. Савельєв О.М. Характеристика харчування в дитячих дошкільних установах / О.М. Савельєв //Гігієнічні проблеми охорони здоров'я населення: збірник. – Дніпропетровськ, 1997. – С. 250-251.
122. Савельєв О.М. Методичне забезпечення викладання загальної гігієни з екологією іноземним студентам /О.М. Савельєв, І.Ф. Прунчак // Шляхи оптимізації навчально-методичної роботи: збірник. – Чернівці, 1998. – Вип. 3. – С. 67-68.
123. Saveliev O. Influenta calipatii alimentatiel asurpa starii fizence a copiibor / O. Saveliev, Г. Vlasyk, Т. Grachova //Factory de rise din mediul de viata in relate cu sanatatea populatiei: a Sesinne stiitifica anuala, XXXIII – Jasi, – 1999. – С. 84-85.
124. Прилад для емульгації розчинів/Б.Г. Макар, О.М. Савельєв [та ін.]//Інтелектуальні надбання співробітників академії: збірник. – Чернівці,1998. – С. 113.
125. Прилад для затравки експериментальних тварин / Б.Г. Макар, О.М. Савельєв [та ін.]// Інтелектуальні надбання співробітників академії: збірник. – Чернівці,1998. – С. 113.

126. Савельєв О.М. Викладання питань загальної гігієни на практичних заняттях проблемним методом/ О.М. Савельєв // Шляхи оптимізації навчально-методичної роботи: збірник. — Чернівці, 1999. -Вип. V. — С. 83-84.
127. Савельєв О.Н., Некоторые причины обострения ишемической болезни сердца / О.Н. Савельєв, Н.А. Малица, И.Н. Малица //Проблемы социальной гигиены и истории медицины. — 1999. — № 1. — С. 93-94.
128. Связь между качественным и количественным составом пищевых рационов и физическим развитием детей г. Черновцы. (О.Н. Савельєв, И.Ф. Прунчак, Т.И. Грачева [и др.] //Вестник гигиены и эпидемиологии.-1999.-Т. 3.-№ 2. — С. 62-64.
129. Грачова Т.І. Ретроспективний аналіз фізичного розвитку дітей і підлітків м. Чернівці / Т.І. Грачова, О.М. Жуковський, О.М. Савельєв//Буковинський медичний вісник. — 1999. — № 2. — С. 46-50.
130. Методика оцінки якісного складу харчових раціонів дошкільних дитячих установ з використанням антропометричної методики / Савельєв О.М. В.І. Берзін, І.Ф. Прунчак [та ін.]//Укрмедпатент України. — К., 1999. — С.8.

Учні професора О.М. Савельєва

Кандидатські дисертації, виконані під керівництвом О.М. Савельєва:

Мельченко В.А. Гигиеническая оценка режима дня подростков, обучающихся в профессионально-техническом училище по экспериментальной программе с дополнительной общеобразовательной подготовкой. — 1970 г.

Петрашко Э.А. Работоспособность подростков с хроническим тонзиллитом, обучающихся в ПТУ швейного профиля. — 1973 г.

Зайцева Л.А. Влияние условий производственного обучения на состояние артериального давления у подростков-учащихся строительного и швейного профучилищ. — 1974 г.

Богомолов Л.Л. Функциональное состояние аппарата аккомодации у школьников в связи со световым и ультрафиолетовым климатом — 1981 г.

Прунчак И.Ф. Гигиенические предпосылки профессионального отбора подростков к обучению профессиям текстильного производства по данным зрительной работоспособности. — 1985 г.

Фундюк Н.М. Гігієнічне обґрунтування професійної придатності підлітків до спеціальностей електронної промисловості за станом професійно значимих зорових функцій — 1993 р.

Грачова Т.І. Особливості фізичного розвитку дитячого населення на сучасному етапі (на прикладі м. Чернівці) — 2003 р.

Слово про вчителя

Пам'яті професора Савельєва Олега Миколайовича

Невпинно минає час ...

Вже майже упродовж двадцяти шести років немає поряд з нами доктора медичних наук, професора, завідувача кафедри гігієни та екології (1980-1999) О.М. Савельєва.

Олег Миколайович відрізнявся простотою у спілкуванні, почуттям гумору, любив поїздки, дружні і товариські зустрічі з цікавими і близькими за духом людьми.

Привітна усмішка, уважний погляд, зацікавленість у розмові, врівноваженість – переважно таким він був у робочих буднях.

Під керівництвом професора О.М. Савельєва пройшли мої аспірантські роки (1982-1986), захищена кандидатська дисертація (1994), відбулося професійне становлення як викладача ВНЗ.

Олег Миколайович цінував щирість у стосунках між людьми, сприяв створенню в колективі творчої атмосфери наукового пошуку. Особливу увагу приділяв формуванню творчих ділових контактів між аспірантами кафедри – мною та Прунчаком Іваном Феодосійовичем. Наполягав на постійному обміні інформацією, розвивав здатність аналізувати дані літератури, порівнювати результати власних досліджень. Всі зауваження, поради у ході виконання дисертаційних робіт, а в подальшому – при виконанні НДР кафедри, давались у коректній формі, завжди залишалася можливість дискусії та обґрунтування власної думки.

З любов'ю і повагою Олег Миколайович ставився до студентів. Доступне викладення матеріалу на лекціях і практичних заняттях, обговорення проблемних питань, демонстрація наочних матеріалів, наведення прикладів з практики – ось ті засади, на яких професор О.М.Савельєв здійснював навчальний процес. Велика увага приділялась керівництву НДР студентів.

Як наставник академічної групи Олег Миколайович цікавився проблемами побуту студентів, давав поради, неодноразово проводив вихідні на природі у студентському товаристві.

Професор О.М. Савельєв вирізнявся значною демократичністю у стосунках з людьми: двері його кабінету завжди були відкриті для відвідувачів. Обговорення необхідних питань часто проводилось безпосередньо на робочих місцях співробітників.

У спілкуванні Олег Миколайович був відкритою людиною. Він ділився своїми сімейними проблемами, цікавився особистим та сімейним життям членів колективу кафедри. Завжди можна було поділитись враженнями про відпочинок у вихідні, про досягнення на присадибній ділянці.

У моїй пам'яті Олег Миколайович залишився людиною, в якій органічно поєднувались риси керівника колективу, досвідченого вченого, мудрого педагога, старшого наставника та порадника, добропорядного громадянина, щирої, доброї, відкритої людини.

Н.М.Фундюр,
доцент кафедри гігієни та екології
БДМА

Спогади про Олега Миколайовича Савельєва

Олег Миколайович Савельєв був людиною своєї епохи, який наполегливою працею досяг вершин науки – став доктором медичних наук, професором і керівником наукового колективу.

Згадуючи про нього як про вченого, гігієніста, педагога і друга, неможливо не відмітити кращі риси його як організатора науки, керівника кафедри, громадського діяча, як про людину чесну, принципову, безкорисливу у відношенні до наукової роботи, до керованого ним колективу та своїх друзів.

Це була людина, яка все своє життя цілеспрямовано працювала на благо свого народу, щедро передавала свої знання молодому поколінню.

Моє перше знайомство з О. М. Савельєвим відбулося у 1981 році у студентському гуртожитку медичної академії, де ми тимчасово проживали після обрання нас за конкурсом на посаду завідувачів кафедр Чернівецького медичного інституту.

У повсякденному спілкуванні йому була притаманна життєрадісність, простота, скромність та безкорисне бажання прийти на допомогу в складних життєвих ситуаціях.

Усі роки він підтримував дружні відносини зі мною і моєю сім'єю.

Олег Миколайович був активним організатором дозвілля, любив працювати на дачі, не пропустив жодного сезону полювання. Гостинно проводив святкові дні у дружній компанії, яку своєю добротою, товариськістю та дружелюбністю прикрашала його дружина Анна Феодосіївна. Він був запальний мисливець, любив відпочинок на природі – в походах за грибами.

Олег Миколайович цікавився всім, що відбувалося в незалежній Україні і світі. Палко мріяв про щасливе майбутнє свого народу.

О. М. Савельєв завжди відчував тепло, доброту і любов своєї сім'ї та друзів. Вірна супутниця життя, дружина Анна Феодосіївна завжди оточувала його своєю увагою, добротою, любов'ю та підтримкою.

Таким був Олег Миколайович Савельєв.

Його науковий доробок та активна практична діяльність як гігієніста примножили славу нашого університету та сприяли розвитку гігієнічної науки, що стане прикладом для наступних поколінь.

**В.К.Чернецький,
доктор медичних наук, професор
кафедри нервових хвороб (1981-1992р.р.)
Буковинської державної медичної академії
Він просто робив людям добро**

З професором Савельєвим Олегом Миколайовичем я був знайомий ще з днів свого студентства. Пригадую те захоплення і теплі слова на його адресу студентів групи, в якій навчалася моя дружина. Олег Миколайович був у них

куратором і з великим задоволенням проводив з ними свій вільний час. На власному прикладі він показував зразки любові до природи рідного краю, прищеплював студентам-медикам такі необхідні для них риси характеру, як милосердя, тактовність, любов та повага до ближнього.

Вдруге доля нас звела на початку 90-х років в стінах очолюваного мною науково-дослідного Інституту медико-екологічних проблем. Він люб'язно погодився на мою пропозицію стати науковим консультантом та членом вченої ради інституту.

З цього періоду розпочалося співробітництво кафедри та НДІ.

Олег Миколайович був м'якою і водночас відвертою людиною. Він завжди говорив те про що думає. Це допомагало у вихованні молодих наукових кадрів. Наше співробітництво стало більш тісним після мого приходу на кафедру загальної гігієни на посаду асистента, а потім доцента. Олег Миколайович дуже часто йшов мені назустріч в організації навчального процесу, наукового пошуку, допомагав влучними порадами. У дискусіях щодо вибору напрямку досліджень нашого спільного аспіранта Грачової Т.І. він аргументовано відстоював свою точку зору, неодноразово звертаючи мою увагу на те, що готує мене з необхідними для цього рисами характеру на посаду завідувача кафедри.

Буваючи разом на гігієнічних форумах, я бачив з якою повагою ставилися до нього відомі гігієністи. Особливо теплі спогади про нього як товариську інтелігентну людину залишилися у тих вчених, які співпрацювали з Олегом Миколайовичем над вирішенням проблем гігієни дітей та підлітків.

У моїй пам'яті професор Савельєв Олег Миколайович залишився взірцем тактовності та поваги до оточуючих, як мудрий вчений і педагог.

Л.І. Власик,
професор, доктор медичних наук,
директор ДП НДІ
медико-екологічних проблем
МОЗ України

Спогади про вчителя

Чи є в житті випадковість, чи, можливо, все кимось передбачено наперед? Не знаю. Але так сталося, що на кафедру гігієни Чернівецького медінституту з Олегом Миколайовичем Савельєвим ми прийшли одночасно у 1980 році.

Він за конкурсом був прийнятий на посаду завідувача, а я зарахований в аспірантуру.

Олег Миколайович був новою людиною в інституті. Йому необхідно було займатися навчальним процесом і одночасно визначитися з напрямком наукової діяльності кафедри та темою дисертаційної роботи аспіранта.

Після недовгих вагань була визначена тематика наукової роботи – актуальні проблеми гігієни дітей та підлітків. Адже відомо, що здоров'я нації в значній мірі залежить від стану здоров'я підростаючого покоління.

Звичайно виникали труднощі організаційного та матеріально-технічного забезпечення наукової роботи. Завдяки наполегливості Олега Миколайовича, його вмінню знаходити порозуміння з керівництвом інституту, колегами, всі проблеми були вирішені.

Він все робив, щоб створити необхідні умови для виконання наукової роботи. Пам'ятаю наші спільні походи до керівництва професійно-технічного училища та директорів підприємств, щоб домовитись про проведення наукових досліджень на їх базах. Йому ніхто не міг відмовити.

Олег Миколайович був напрочуд доброю, привітною і комунікабельною людиною, завжди знаходив спільну мову та порозуміння з людьми. У нього завжди можна було отримати відповідь на незрозуміле питання, чітке тлумачення отриманих результатів. Він не виділяв годин для прийому відвідувачів. Двері його кабінету були відкриті завжди і для всіх. При нагальній потребі деякі питання вирішувалися у нього вдома. Він відзначався надзвичайно високою працездатністю. Цього вимагав і від інших.

Дякуючи його таланту як науковця, я виконав і успішно захистив дисертацію в Інституті гігієни дітей та підлітків МОЗ СРСР.

Наукова діяльність О.М.Савельєва в Чернівецькому медінституті, в подальшому – Буковинській державній медичній академії була присвячена вирішенню актуальних проблем гігієни дітей та підлітків. Результати наукових досліджень, які проводились співробітниками кафедри під його керівництвом, впроваджувались у практичну охорону здоров'я і були направлені на покращення харчування дітей у дошкільних дитячих закладах, створення сприятливих умов для їх виховання та навчання.

За розробленими кафедрою стандартами практичні лікарі оцінювали фізичний розвиток дітей дошкільних дитячих закладів та шкіл м. Чернівці.

Кафедрою також були розроблені і впроваджені практичні рекомендації щодо оптимізації професійного добору підлітків для оволодіння багатьма професіями.

Олег Миколайович був педагогом, любив студентів, ставився до них з повагою і вони віддячували йому тим же. Можливо він був аж занадто добрим до студентства, тому що кількість “неудів”, виставлених ним за майже 20-річну

трудова діяльність у Буковинській державній медичній академії, можна порахувати на пальцях руки.

Вони любили свого вчителя і говорили йому про це.

В особистому житті Олег Миколайович був звичайною, простою, невибагливою людиною. Він любив свою родину, захоплювався полюванням, рибалкою, залюбки порався на дачній ділянці і радів усьому, що сам виростив. Він чесно прожив життя. Намагався всім допомогти, нікого не скривдити. Світ збереже не тільки краса. Доброта, порядність, людяність, чесність по відношенню до себе та інших важать не менше.

Дружні поради студентам

Всі ці риси були притаманні професору Савельєву Олегу Миколайовичу. Він залишив по собі спадщину, слід на Землі. Його немає, але є його послідовники, учні. Деякі висловлювання Олега Миколайовича стали афоризмами на кафедрі. І зараз нерідко почуєш, як хтось з співробітників каже: “Як казав пан професор у таких випадках ...”.

... І знову спомин про прекрасну людину, знову він серед нас...

***І.Ф.Прунчак,
кандидат медичних наук,
старший викладач***

Спомин про друга

Олег Миколайович Савельєв був висококультурною, тактовною, скромною, сердечною людиною, прекрасним професором-педагогом і другом, завідувачем кафедри загальної гігієни, організатором науково-педагогічної роботи на кафедрі, громадським діячем. Як голова місцевого профспілкового комітету, він користувався авторитетом і повагою співробітників за чуйність і допомогу.

Мені двічі прийшлося оперувати Олега Миколайовича за його власним бажанням. Перший раз – з підозрою на злоякісну пухлину правої ноги, яка, на щастя, була доброякісною. Він зустрів моє повідомлення про необхідність оперативного втручання під ендотрахеальним наркозом як мужня, вольова людина.

Другий раз оперував його під місцевою новокаїновою анестезією – видалення металевого стороннього тіла з лівої гомілки, розташованого в глибині м'яких тканин, між великою і малою гомілковими кістками, як результат Великої Вітчизняної війни. Операція була тяжкою, однак закінчилась благополучно.

Олегу Миколайовичу були притаманні такі людські риси як чуйність, доброзичливість, щирість у спілкуванні із співробітниками, студентами та друзями.

Олег Миколайович успадкував від свого батька – лікаря, природолюбця, мисливця, активне спілкування з природою, любив виїжджати на полювання в чудові буковинські мисливські угіддя.

Пригадую, як ми разом з Олегом Миколайовичем полювали на зайців і парнокопитних. Він часто привозив додому своїй прекрасній, люблячій дружині Ганні Феодосіївні мисливські трофеї.

Олег Миколайович приймав активну участь у заходах, спрямованих на охорону та відтворення мисливських тварин. Всеукраїнським товариством мисливців та рибалок йому було присвоєно звання “Почесний мисливець України” із врученням свідоцтва і нагрудного знака.

Професор Олег Миколайович як відомий вчений – гігієніст, зробив значний внесок у науку, виховання майбутніх лікарів і молодих вчених, що сприяло високому авторитетові нашої академії.

Олег Миколайович щиро любив нашу Батьківщину, рідну, самостійну Україну, бажаючи її народу щасливого майбуття.

Д.А. Чумак
доцент кафедри онкології, променевої діагностики
та променевої терапії БДМА

Анне Савельевой

К годовщине смерти

О.Н Савельева

Горький день помянем горькой водкой
Молча закусив ее слезой
Ну зачем, зачем коварство и жестокость
Обернули вдруг тебя вдовой!

Так случилось, что ушел из жизни
Наш любимый всеми человек.
Жаль, что у Олега был недолгий
Но прекрасный, светлый век!

Прошлое мы больше ценим
И прощаем прихоти судьбы.
На земле мы только гости.
Навсегда – останутся следы.

О.М.Савельев с дружиною Анною Феодосіівною (1974 р.)

Н.В. Чернецкая врач-физиотерапевт.

6.09.2000 г.

Фотоархів професора О.М. Савельєва

Дитинство.

***Мати Наталія Олександрівна Савельєва, випускниця
Харківського медичного інституту (1927 р.)***

З батьками та братом Олександром

З матір'ю, бабусею та братом Олександром

*Мати Наталія Олександрівна з синами
(м. Круп'янськ, 1934 р.) Олем (зліва) та Олександром*

Студентські роки

О.М. Савельєв – випусник ХМІ На Першотравневій демонстрації

Студентські роки навчання в Харківському медичному інституті

Наукова та педагогічна діяльність

На очній раді Оренбурзького медичного інституту (1970 р.)

Серед професорів Оренбурзького медичного інституту.

Дослідження на Південному Уралі (1976 р.)

Голова профкому Харківського НДІ охорони здоров'я дітей та підлітків О.М. Савельєв вручає вимпел найкращому відділу інституту

На інститутському вечорі відпочинку

Ювілейна зустріч лікарів 1954 року Харківського медичного інституту (1979 рік)

Чернівецький період життя та роботи

Колектив Буковинської державної академії (1985 р.)

Кафедра загальної гігієни БДМА у 1986 р. та через 10 років

***Обговорення робочих планів кафедри
Професор О.М. Савельєв на державних іспитах
гігієни та екології***

***Професор О.М. Савельєв – голова державної екзаменаційної комісії
(м. Донецьк, 1983 р.)***

Про нього писали

1. Буковинська державна медична академія: становлення, здобутки, перспективи розвитку (до 60-ліття від дня заснування) /В.П. Пішак, М.Ю. Коломоєць, І.Й. Сидорчук [та ін.] – Чернівці: БДМА, 2004. – С. 162-163.
2. Галерея пошани (до 65 річчя Буковинського державного медичного університету) //Клінічна та експериментальна патологія. – 2009. – Т. VIII, № 3. – С. 2.
3. Історія становлення і розвитку кафедри гігієни та екології/Л.І. Власик, Н.М.Фундюр, О.М. Жуковський [та ін.] // Буковинський медичний вісник. – 2003. – Т.7, № 3. – С. 187-192.
4. Кобилянський С.Д. Історія медицини Буковини. Цифри і факти / С.Д. Кобилянський, В.П. Пішак, Б.Я. Дробніс. – Чернівці: Медакадемія, 1999. – С.191-192.
5. О.М. Савельєв – вчений, лікар-гігієніст, професор. 75 років від дня народження та 45 років наукової, педагогічної і практичної діяльності /В.П.

Пішак, Л.І. Власик, Г.Ф. Савельєва [та ін.]. – Чернівці: Медакадемія, 2004. – 124. (Серія: Вчені Буковини).

6. Сторінки історії : біографічний довідник завідувачів кафедр та професорів Буковинської державної медичної академії (1944-1998рр.) [за ред. В.П. Пішака]. – Чернівці: БДМА, 1999.- С.149.

7. Сторінки історії Чернівецького медичного інституту /[за ред. В.П. Пішака.] – Чернівці: ЧМІ, 1994. – С. 27-30.